

Budowanie odporności Polski

zintegrowane zarządzanie
energią, powietrzem i wodą

Budowanie odporności Polski

zintegrowane zarządzanie
energją, powietrzem i wodą

Powietrze, energia i woda
to jeden system – tylko wspólne
zarządzanie nimi zapewni
bezpieczeństwo Polski.

Sytuacja geopolityczna ostatnich lat pokazała, jak bardzo bezpieczeństwo państwa, w tym miast i regionów, zależy od dostępu do stabilnych i przewidywalnych zasobów – energii, wody oraz zdrowego środowiska.

Utrzymywanie zależności od paliw kopalnych, nieodpowiednio koordynowane zarządzanie zasobami wodnymi oraz opóźnienia w poprawie jakości powietrza bezpośrednio przekładają się na nasze bezpieczeństwo, a także na koszty gospodarcze i społeczne.

Jednocześnie obecne podejście do tych wyzwań pozostaje rozproszone.

Polityki dotyczące powietrza, energii i wody są projektowane i wdrażane w dużej mierze niezależnie od siebie, mimo że w praktyce tworzą jeden, wzajemnie powiązany system.

Brak koordynacji prowadzi do nieskutecznych działań, nieoptymalnego wykorzystania publicznych pieniędzy oraz ograniczonej zdolności państwa do reagowania na kryzysy – w efekcie Polska częściej reaguje na skutki, niż im zapobiega.

Polska ma dziś szansę zbudować nowoczesny model bezpieczeństwa – oparty na odporności, innowacyjności i odpowiedzialnym zarządzaniu zasobami. Zintegrowane podejście pozwala nie tylko ograniczać ryzyka, ale także tworzyć przewagi rozwojowe, wzmacniać konkurencyjność państwa i poprawiać jakość życia obywateli.

Rozwiązania są gotowe i dostępne. Wiemy, jak poprawić jakość powietrza, przyspieszyć transformację energetyczną i zwiększyć retencję wody. Bariery mają w dużej mierze charakter prawny, instytucjonalny, lub decyzyjny.

Dlatego kluczowym wyzwaniem jest dziś przejście od podejścia sektorowego do zintegrowanego – takiego, które traktuje politykę środowiskową jako element bezpieczeństwa państwa i przekłada się na konkretne działania legislacyjne oraz inwestycyjne.

Ten dokument przedstawia kluczowe kierunki zmian oraz propozycje działań w trzech obszarach: transformacji energetycznej, jakości powietrza oraz zarządzania wodą.

Klimat

Kryzys energetyczny uświadamia, że uzależnienie od paliw kopalnych to zagrożenie dla suwerenności, nie tylko dla klimatu.

Polska potrzebuje mechanizmów, które ochronią gospodarkę i obywateli przed skutkami zmiany klimatu. Nasz kraj już teraz traci miliardy złotych rocznie na likwidację szkód po ekstremalnych zjawiskach pogodowych, takich jak powódź na Dolnym Śląsku jesienią 2024 r.

Aby uniknąć dalszych strat, potrzebujemy jasnej strategii minimalizowania ryzyk klimatycznych i budowania odpornej gospodarki. Zmiany niektórych aspektów prawa pozwolą zapewnić bezpieczeństwo energetyczne i ekonomiczne Polski.

Celem musi być zmniejszenie naszej zależności od importu paliw kopalnych, zagwarantowanie przewidywalnych zasad funkcjonowania dla inwestorów i wzmocnienie naszej pozycji negocjacyjnej. Dzięki temu poprawią się warunki rozwoju innowacyjnych sektorów gospodarki oraz powstaną nowe miejsca pracy.

Rozwiązania

- a. **Przyjęcie długoterminowej strategii klimatycznej do 2050 r.**
Opracować i przyjąć Niezbędne jest wypracowanie i wdrożenie wieloletniej strategii klimatycznej państwa¹, która wyznaczy kierunki działań i zapewni spójność polityk publicznych.
- b. **System zarządzania polityką klimatyczną**
Powołać niezależnego Rzecznika Bezpieczeństwa Klimatycznego oraz Radę ds. Klimatu jako instytucję ekspercką wspierającą koordynację polityk i ochronę praw obywateli.
- c. **System planów adaptacyjnych**
Stworzyć spójny, wielopoziomowy system planów adaptacyjnych (krajowy, wojewódzki, gminny), przyjętych w formie aktów prawa i zapewnionych finansowo.
- d. **Stabilne finansowanie bezpieczeństwa klimatycznego**
Zapewnić przeznaczenie co najmniej 1% PKB na działania związane z bezpieczeństwem klimatyczno-energetycznym, w tym inwestycje zapobiegawcze i rozwiązania oparte na naturze.
- e. **Ustawowe określenie celu neutralności klimatycznej**
Wprowadzić do prawa krajowego cel osiągnięcia neutralności klimatycznej do 2050 r.

Obecny system pozostaje niewystarczający:

- wysoka zależność od paliw kopalnych
- bariery regulacyjne dla OZE
- niewystarczające wykorzystanie potencjału lokalnego

¹ Zgodną z unijną metodologią LTS – opóźnienie Polski w tym zakresie wynosi już przeszło 6 lat.

Energia

Energetyka to dziś nie tylko sektor gospodarki – to fundament bezpieczeństwa państwa.

Odporna energetyka to:

Bezpieczeństwo energetyczne i większa niezależność państwa

Większa konkurencyjność i niższe koszty energii

Odporność państwa na kryzysy geopolityczne i klimatyczne

Utrzymywanie modelu opartego na paliwach kopalnych zwiększa zależność od niestabilnych rynków, podnosi koszty dla gospodarki i osłabia bezpieczeństwo państwa. Transformacja energetyczna jest dziś warunkiem stabilności i suwerenności.

Polska gospodarka stoi przed koniecznością przyspieszenia transformacji energetycznej w warunkach rosnącej niepewności geopolitycznej oraz presji klimatycznej.

Obecny model, oparty w dużej mierze na paliwach kopalnych, zwiększa zależność od importu surowców, podnosi koszty energii i ogranicza konkurencyjność gospodarki. Jednocześnie tempo zmian pozostaje niewystarczające, a system regulacyjny nie nadąża za potrzebą transformacji.

W kontekście bezpieczeństwa państwa konieczne jest przejście do modelu energetyki niezależnej, niskoemisyjnej, rozproszonej i odpornej.

Rozwiązania

- a. **Pełne przeznaczenie pieniędzy z ETS na transformację**
Zapewnić, że 100% dochodów z systemu handlu emisjami (ETS) będzie przeznaczane na inwestycje w transformację energetyczną, ograniczanie zależności od paliw kopalnych oraz wsparcie odbiorców w procesie zmian.
- b. **Odblokowanie rozwoju energetyki wiatrowej**
Znowelizować przepisy ograniczające rozwój energetyki wiatrowej, zapewniając większą rolę samorządów w podejmowaniu decyzji lokalizacyjnych i przyspieszając rozwój najtańszego źródła energii.
- c. **Reforma planowania energetycznego na poziomie lokalnym**
Wzmocnić rolę gmin w planowaniu energetycznym poprzez zwiększenie ich kompetencji oraz umożliwienie realnego budowania lokalnej niezależności energetycznej.
- d. **Rozwój społeczności energetycznych**
Stworzyć skuteczne ramy prawne umożliwiające rozwój społeczności energetycznych w każdej gminie i osiągnięcie celu co najmniej 1500 takich inicjatyw do 2030 r.
- e. **Przygotowanie systemu energetycznego do zeroemisyjności**
Wdrożyć regulacje umożliwiające funkcjonowanie systemu energetycznego w warunkach zeroemisyjności, w tym reformę rynku mocy i innych mechanizmów pomocy publicznej.
- f. **Stopniowe wygaszanie dopłacania do paliw kopalnych**
Zakończyć przyznawanie nowych subsydiów dla górnictwa po 2027 r. oraz stopniowo wygaszać obecne mechanizmy wsparcia.

Polska stoi przed koniecznością podjęcia realnych decyzji w obszarze energetyki:

- albo dalsze utrzymywanie drogiego, zależnego systemu → albo obniżenie kosztów energii poprzez transformację
- albo rosnąca zależność od zewnętrznych dostaw → albo realna suwerenność energetyczna (w ramach UE)
- albo blokowanie rozwoju OZE → albo wykorzystanie najtańszych dostępnych źródeł energii
- albo reagowanie na kolejne kryzysy → albo ich systemowe ograniczanie.

-
- **rosnące koszty energii**
 - **zależność od importu**
 - **ryzyko utraty konkurencyjności**

Powietrze

Czyste powietrze to nie luksus,
to nasze podstawowe prawo.

Jakość powietrza wpływa na:

**Zdrowie publiczne
i przeciążenie systemu
ochrony zdrowia**

**Koszty dla gospodarki
i budżetu państwa**

**Bezpieczeństwo państwa
i odporność społeczną**

Zanieczyszczenie powietrza prowadzi do przedwczesnych zgonów, zwiększa obciążenie systemu ochrony zdrowia i generuje wysokie koszty ekonomiczne.

Zanieczyszczenie powietrza pozostaje jednym z najpoważniejszych zagrożeń dla zdrowia publicznego w Polsce, prowadzi do ponad 40 tysięcy przedwczesnych zgonów i co roku generuje ponad 130 mld złotych zewnętrznych kosztów zdrowotnych. Do grup najbardziej narażonych na szkodliwe skutki oddychania toksycznym powietrzem należą dzieci, kobiety w ciąży, osoby przewlekle chore i starsze. Pomimo postępu w ostatnich latach, poziomy zanieczyszczeń nadal znacząco przekraczają aktualne wytyczne Światowej Organizacji Zdrowia (WHO).

Jednocześnie zmiana klimatu pogłębia skutki zdrowotne zanieczyszczeń – poprzez fale upałów, susze oraz zwiększoną koncentrację szkodliwych pyłów i ozonu w powietrzu.

W kontekście rosnących zagrożeń dla zdrowia publicznego konieczne jest przejście od działań reaktywnych do systemowego podejścia, które łączy politykę jakości powietrza, zdrowia i klimatu.

Rozwiązania

- a. **Dostosowanie norm jakości powietrza do standardów WHO (2021)**
Najpóźniej do 2035 r. podnieść normy jakości powietrza – w szczególności dla PM_{2.5} oraz NO₂ – do poziomów zgodnych z wytycznymi Światowej Organizacji Zdrowia (WHO), wraz z określeniem jasnego harmonogramu dojścia do tych standardów.
- b. **Odejście od paliw stałych w ogrzewaniu indywidualnym**
Wprowadzić od 2030 r. zakaz stosowania węgla kamiennego oraz innych paliw stałych w indywidualnych źródłach ciepła, przy jednoczesnym zapewnieniu stabilnego wsparcia dla gospodarstw domowych w procesie transformacji.
- c. **Zapewnienie dostępu do wymiaru sprawiedliwości**
Zagwarantować obywatelom i organizacjom społecznym prawo do zaskarżania programów ochrony powietrza (POP), wzmacniając tym samym kontrolę społeczną nad polityką jakości powietrza na poziomie województw.
- d. **Wzmocnienie egzekwowania przepisów na poziomie gmin**
Zwiększyć kompetencje i narzędzia kontrolne gmin w zakresie wdrażania działań naprawczych wynikających z programów ochrony powietrza oraz realizacji uchwał antysmogowych.
- e. **Systemowe uregulowanie funkcji ekodoradcy w każdej gminie**
Upowszechnić i ustawowo umocować funkcję ekodoradcy jako stały element lokalnego systemu wdrażania polityk klimatycznych i energetycznych. Zapewnić stabilne finansowanie (np. z budżetu państwa lub NFOŚiGW) dla tego stanowiska w każdej gminie. Ekodoradca wspierałby mieszkańców w pozyskiwaniu środków (np. „Czyste Powietrze”), planowaniu i realizacji inwestycji (termomodernizacja, wymiana źródeł ciepła, retencja), a także działaniach na rzecz poprawy jakości powietrza i adaptacji do zmiany klimatu.

Obecny system pozostaje niewystarczający:

- normy jakości powietrza nie są dostosowane do aktualnej wiedzy naukowej
- egzekwowanie przepisów jest nieskuteczne
- samorządy nie mają wystarczających narzędzi i zasobów

-
- przekroczenia norm WHO
 - wysokie koszty zdrowotne i społeczne
 - nierówności (ubóstwo energetyczne)

Polska stoi przed koniecznością radykalnej zmiany podejścia do jakości powietrza:

- z tolerowania przekroczeń → na egzekwowanie prawa i ochronę zdrowia
- z pozornych działań → na realną eliminację źródeł emisji
- z rozproszonej odpowiedzialności → na jasną odpowiedzialność państwa i samorządów
- z odkładania decyzji → na natychmiastowe działania systemowe.

Woda

Bez dobrej polityki wodnej
nie ma bezpiecznego kraju

Woda wpływa na:

**Bezpieczeństwo
żywnościowe**

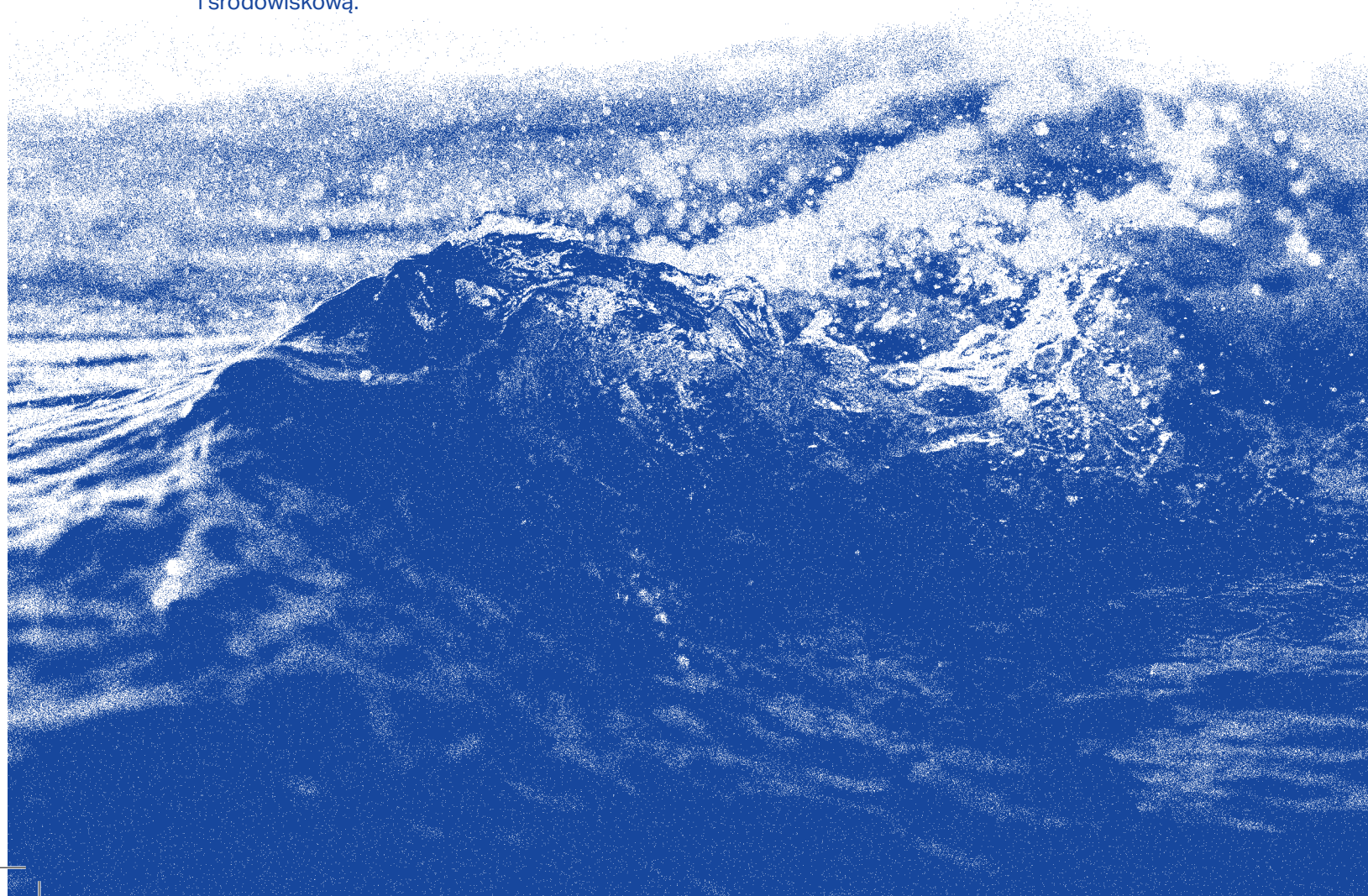

**Infrastrukturę
i miasta**

**Odporność
państwa***

* W tym kontekście szczególne znaczenie ma integracja polityki wodnej z inicjatywami takimi jak **Zielona Tarcza Wschód**, gdzie rozwiązania oparte na naturze mogą wzmacniać odporność terytorialną i środowiskową.

Woda jest jednym z kluczowych zasobów strategicznych państwa – jednocześnie czynnikiem rozwoju i ryzyka. Polska należy do krajów o relatywnie niskich zasobach wodnych, a jednocześnie doświadcza coraz częstszych ekstremalnych zjawisk: suszy, powodzi i podtopień.

W ostatnich dekadach w Polsce wyraźnie zmienił się charakter opadów. Przy względnie stabilnej rocznej sumie opadów wydłużają się okresy bezdeszczowe, a same opady coraz częściej mają charakter gwałtowny i intensywny. W efekcie woda opadowa nie jest zatrzymywana w glebie, lecz szybko spływa do systemów melioracyjnych i dalej do rzek.

Jak pokazują analizy – tracimy nawet **ok. 70% wód opadowych**, które trafiają do kanalizacji i dalej do rzek i mórz. Dodatkowo praktyki regulacyjne, takie jak prostowanie cieków wodnych i techniczne umacnianie koryt, przyspieszają odpływ i ograniczają naturalną zdolność krajobrazu do retencji. Efektem jest systemowe zmniejszenie zdolności zatrzymywania wody w krajobrazie oraz rosnąca podatność na jednoczesne występowanie susz i powodzi.

Konieczne jest przejście od modelu sektorowego do **zintegrowanego zarządzania wodą jako elementem bezpieczeństwa klimatycznego, żywnościowego i infrastrukturalnego**.

Rozwiązania

Aby umożliwić skuteczną transformację systemu zarządzania wodą opadową, konieczne jest podjęcie konkretnych działań legislacyjnych.

- a. Wprowadzenie podstawy prawnej umożliwiającej jednostkom samorządu terytorialnego **uchwalanie standardów zagospodarowania wód opadowych jako aktów prawa miejscowego**. Standardy te powinny określać minimalny poziom retencji, obowiązek zagospodarowania wód opadowych w miejscu ich powstawania oraz dopuszczalne rozwiązania techniczne, w tym rozwiązania oparte na naturze. Pozwoli to na realne ograniczenie odpływu wód do systemów kanalizacyjnych i zwiększenie retencji.
- b. Reforma systemu finansowania gospodarowania wodami opadowymi. Niezbędne jest stworzenie jasnych i stabilnych podstaw prawnych dla **wprowadzania opłat za odprowadzanie wód opadowych oraz zapewnienie, że środki te będą pozostawały na poziomie lokalnym i będą przeznaczane na inwestycje retencyjne**. Jednocześnie system ten powinien tworzyć zachęty do ograniczania powierzchni uszczelnionych i wdrażania rozwiązań retencyjnych przez inwestorów.
- c. **Uproszczenie procedur administracyjnych związanych z realizacją inwestycji w zakresie błękitno-zielonej infrastruktury**. Obecne regulacje są często niejednoznaczne i prowadzą do wydłużenia procesów inwestycyjnych. Wprowadzenie bardziej przejrzystych zasad oraz katalogu standardowych rozwiązań mogłoby znacząco przyspieszyć wdrażanie działań retencyjnych.

Obecny model gospodarowania wodą opadową jest niewystarczający:

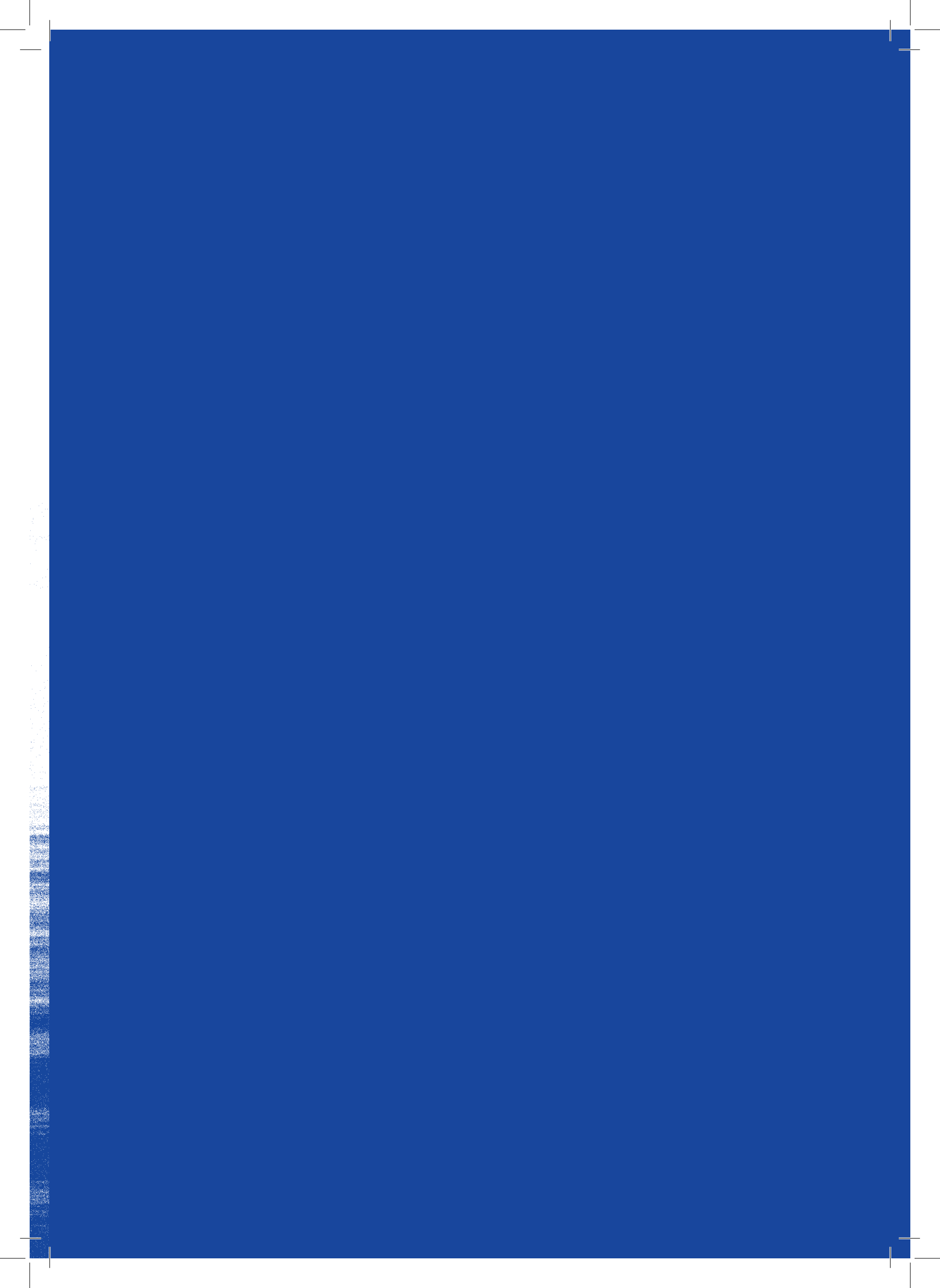
- koncentruje się na odprowadzaniu wody, zamiast jej zatrzymywaniu,
- jest rozproszony instytucjonalnie,
- nie zapewnia spójności między polityką wodną, klimatyczną, rolną i przestrzenną.

Polska stoi przed koniecznością przejścia do nowego modelu zarządzania wodą:

- z reaktywnego → na strategiczny
- z sektorowego → na zintegrowany
- z infrastruktury szarej → na rozwiązania mieszane (w tym oparte na naturze)

-
- **tracimy 70% wód opadowych**
 - **rosnąca liczba ekstremów pogodowych**
 - **starzejąca się infrastruktura**

- d. Wzmocnienie planowania na poziomie lokalnym poprzez **wprowadzenie obowiązku lub silnych zachęt do opracowywania gminnych strategii gospodarowania wodami opadowymi**. Strategie te powinny być zintegrowane z planowaniem przestrzennym i stanowić podstawę dla długoterminowych działań adaptacyjnych.
- e. **Rozwój systemów monitoringu i wczesnego ostrzegania przed zjawiskami hydrologicznymi**. Integracja danych na poziomie krajowym i lokalnym oraz wzmocnienie zdolności reagowania na zagrożenia pozwolą zwiększyć bezpieczeństwo mieszkańców i ograniczyć skutki ekstremalnych zjawisk pogodowych.

ClientEarth[®]
Prawnicy dla Ziemi | 15 lat w Polsce